

Halik Kochanski, Resistance: The Underground War in Europe, 1939–1945.

London: Allen Lane, 2022, 960 str.

Leta 2022 je britanska založba Allen Lane izdala delo britanske (vojaške) zgodovinarke Halike Kochanski z naslovom *Resistance: The Underground War in Europe, 1939–1945*. Delo je primarno razdeljeno na tri dele, ki sledijo ohlapnemu kronološkemu redu, pri čemer so posamezna poglavja tematsko zasnovana.

Prvi del tako zajema obdobje od marca 1939 (razbitje Češkoslovaške) in vse do nemškega napada na Sovjetsko zvezo junija 1941, ko je nemški tretji rajh (s svojimi zavezniki) osvojil večino evropske celine. Umik zavezniških vojsk s celine je povzročil različne oblike odporiškega delovanja v različnih državah (tudi po različnih regijah znotraj posameznih držav), kar je bilo (delno) odvisno od pretekle zgodovine (ali je bila denimo država predhodno že okupirana) in od tega, kakšen

okupatorski režim je bil vzpostavljen. V tem obdobju so Britanci vzpostavili tudi organizacijo Special Operations Executive (SOE), ki je imela nalogo koordinirati, usposobiti in oskrbovati lokalna odporiška gibanja. Sprva je bila SOE prisotna le v zahodni Evropi, pozneje pa je pričela delovati tudi na območju severne, južne in osrednje Evrope.

Naslednji del se prične z nemško invazijo na Sovjetsko zvezo ter konča s kapitulacijo Italije septembra 1943. S tem ko je Sovjetsko zvezo napadel dotedanji zaveznik, se je začelo tudi novo obdobje evropskega odporiškega gibanja. Da bi čim bolj zavrli nemško napredovanje po sovjetskem teritoriju, so Sovjeti pozvali komunistične partije po Evropi k pričetku odporiškega delovanja, s čimer bi nase vezali okupacijske sile, ki bi drugače lahko sodelovale v boju tudi sovjetskimi silam in tudi drugače ovirale nemške načrte. Posledično se je obseg odporiškega gibanja po Evropi močno povečal, pri čemer sta se pojavili tudi vprašanji vrhovnega vodstva (celotnega) odporiškega gibanja v državah (tako prozahodnega kot komunistično vodenega), izvajanja nekoordiniranih in slabo učinkovitih akcij in druga.

Tretji del pokriva zadnji dve leti druge svetovne vojne, ko so odporiška gibanja dobila dodaten zagon za delovanje proti okupatorju. Z invazijo na Italijo so se zahodni zavezniki »vrnili« na evropsko celino, čemur sta nato sledili še dve invaziji na Francijo. Istočasno je sovjetska Rdeča armada pričela napredovati proti Nemčiji, ki je izgubila pobudo in začela strateški umik proti lastnim mejam. Preostale nemške zaveznice (Madžarska, Romunija in Bolgarija) so kmalu sprevidele, da so na napačni strani, pri čemer so se znotraj teh držav začela oblikovati odporiška gibanja. Kljub temu pa je vzhodno Evropo Sovjetska zveza najprej osvobodila in nato zasedla ter vzpostavila svoj režim.

V nadaljevanju bomo predstavili specifične omembe Slovenije (oziroma Slovencev). Na strani 15 avtorica piše o oblikovanju (prve) Jugoslavije, da je bila »zgrajena okoli samostojne Srbije in da je vključila republike Slovenijo, Bosno in Hercegovino in Črno goro, ki so bile pod avstrijsko vladavino / ... /«. ¹ Dalje, na straneh 16–17, je govora o razdelitvi slovenskega ozemlja med Nemčijo in Italijo. ² V nadaljevanju opiše nemške okupacijske metode na Gorenjskem in Koroškem v luči germanizacije lokalnega prebivalstva (prepoved slovenščine kot uradnega jezika, izselitev neprimernega prebivalstva, tako z rasnega vidika kot z vidika nasprotovanja nemški zasedbi) in podobno politiko italijanizacije na ozemlju, ki so ga zasedli Italijani. Pri tem poudari, da so »premiki prebivalstva na Balkanu spodbudili hitro oblikovanje odpora proti okupatorjem« in da so se slovenski vojni ujetniki (iz sestave jugoslovanske kraljeve vojske) vrnili iz ujetništva relativno zgodaj (strani 20–21). Na straneh 406–407 avtorica citira govor Edvarda Kardelja iz leta 1941, ki govori o spodbujanju vključitve hrvaških in srbskih vasi v narodnoosvobodilno gibanje, pri čemer bi bile pričakovane okupatorjeve represije dobrodošle, saj bi posledično povzročile vključitev vaščanov v oborožen odpor. Tu navede tudi jugoslovansko povejno historiografijo o narodnostni sestavi narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije, v kateri so Slovenci predstavljali (le) devet odstotkov vsega moštva, kot tudi to, da se slovenski (ter hrvaški) delegati niso mogli udeležiti prvega zasedanja Avnoja novembra 1942.

Sledi opis italijanskega okupacijskega sistema, ki si je v dveh letih okupacije (1941–1943) prizadeval ohraniti nadzor nad Dalmacijo in zasedenim slovenskim ozemljem, pri čemer sta italijanizacija okolja in vpeljava fašističnih organizacij povzročili odpor prebivalstva, temu pa je sledil še razkol znotraj odporniškega gibanja, kjer je bil nato prisoten še »element državljanske vojne«. Tu poudari Osvobodilno fronto (OF), ki so jo ustanovili komunisti in ji nato dominirali, Ljubljano za bodočo žico, množične aretacije, zaslišanja in internacije, zaradi česar se je bilo vodstvo OF prisiljeno umakniti iz Ljubljane na podeželje. Omeni delovanje četnikov, ki so pričeli kolaborirati z Italijani, in oblikovanje prostovoljne protikomunistične milice (MVAC) s preoblikovanjem obstoječih legij ter s podporo Katoliške cerkve. Nadaljuje s protiodporniškim delovanjem italijanske vojske pod poveljstvom generala Maria Roatta, s požigom vasi in internacijo prebivalstva, ki je podpiralo partizane (strani 412–413). ³ Na strani 417 opiše, kako se je britanski (politični in vojaški) vrh na podlagi različnih virov (glede partizanskega odpora v Jugoslaviji) odločil o napotitvi britanske vojaške misije z namenom podpiranja partizanov. Tik pred kapitulacijo je Italija imela na območju Slovenije in NDH (Hrvaška, Bosna in Hercegovina, Dalmacija) skupaj 225.000 vojakov (stran 432), pri čemer je Nemčija že pred dejansko razglaše-

1 Pri tem je treba omeniti, da so sestavni elementi Jugoslavije postali republike šele po koncu druge svetovne vojne; v času Kraljevine SHS/Jugoslavije so bile administrativne enote oblasti in nato banovine.

2 Avtorica pri tem pozabi vlogo Madžarske in Neodvisne države Hrvaške (NDH), ki sta prav tako okupirali manjše dele slovenskega ozemlja.

3 Avtorica tu hkrati vplete delovanje MVAC v Dalmaciji, predvsem ko istočasno s slovenskim delom MVAC omenja dva četniška vojvoda (Momčila Đujića in Ilijo Trifunovića), ki takrat nista imela nobene neposredne povezave s slovensko MVAC.

no kapitulacijo pričela na območje Slovenije in Dalmacije premeščati lastne enote z nalogo zavarovanja pomembnih, strateških železniških povezav. Nemške enote so po prihodu razorožile italijanske vojake, kar se je zgodilo tudi v Ljubljani (stran 475).

Na strani 478 avtorica na hitro omeni, da so bili po kapitulaciji Italije v Sloveniji (kot tudi v NDH) prisotni partizani, pri čemer pa so Nemci nadzorovali celotno cestno-železniško omrežje in vsa večja mesta; avtorica opiše konec MVAC (preko bitk za Grčarice in Turjak), pa tudi to, da so preživeli belogardisti prestopili k partizanom, da so jih partizani zajeli ali pa so vstopili v nemško službo kot domobranci (stran 481).⁴ V nadaljevanju je Slovenija ponovno omenjena v zvezi s predlagano povojno ureditvijo Jugoslavije (Srbija, Hrvaška in Slovenija naj bi bile enakopravne enote Jugoslavije), z vidika svetosavskega kongresa januarja 1944, ki je bil politično telo jugoslovanskega četništva (stran 486). V nadaljevanju avtorica predstavi poročilo britanske vojaške misije v Sloveniji iz prve polovice leta 1944, ki je navajalo zmerno raven partizanskih napadov na železnice, kar je bila posledica varčevanja (z opremo in silami) za prihodnje boje (v smislu pridobivanja ozemlja) v južni Avstriji in severovzhodni Italiji (stran 488). V nadaljevanju omeni sodelovanje italijanskih in slovenskih partizanov preko skupnega poveljstva na obmejnem območju severovzhodne Italije in zahodne Slovenije (stran 629). Slovenski partizani so tako oskrbovali italijanske (komunistične) partizane (stran 632), ki so prav tako oblikovali »svobodne republike« (kot je bila karnijska), a so bile te zatrte (stran 634). Avtorica v naslednji omembi nakaže tudi začetek hladne vojne (predvsem z vidika slovenskega ozemlja), ko je Churchill avgusta 1944 v Neaplju povedal Titu, da bodo Britanci zasedli Trst (predvsem kot strateško oskrbovalno pristanišče za bodoča britanska zasedbena ozemlja v centralni Evropi), kar je bilo v nasprotju s predhodnimi zagotovili o vključitvi Trsta in Julijske Krajine (Beneške Slovenije) v povojno Jugoslavijo (stran 716). Med trajanjem operacije Ratweek so partizani na celotnem jugoslovanskem ozemlju koordinirano napadli vse večje železniške proge s podporo zavezniškega letalstva; v Sloveniji so tako napadli železniško omrežje med Savo in Jadranskim morjem. V času priprav in izvajanja operacije so člani britanske vojaške misije opazili vse večjo nepripravljenost partizanov za izvajanje operacij, ki so jih zasnovali zahodni zavezniki, in posredovanja obveščevalnih podatkov. Tako slovenski partizani niso dosegli večjih uspehov pri prekinitvi železniškega prometa, saj je Nemcem uspelo vselej hitro ponovno usposobiti poškodovane železniške tire (strani 729–731).

Avtorica omeni tudi incident, ko so slovenski in italijanski partizani (garibaldijci) februarja 1945 napadli dva odreda Osoppo (katoliški italijanski uporniki) in ju popolnoma uničili, kljub temu da je bil Osoppo pod nadzorom (in oskrbo) britanske vojaške misije. Istočasno so tudi zabeležili, da imajo slovenski (jugoslovanski) partizani velik vpliv na možnost uspeha zavezniških misij v tem delu Italije. V nadaljevanju omeni, da so Nemci po padcu Beograda začeli zavarovati področje vzhodne Slovenije z namenom ohranitve železniške povezave do Italije (strani 748–749). Poudari umik

4 Avtorica za Slovensko domobranstvo uporablja naziv »Slovene National Guard«, pri čemer večina angleške literature uporablja naziv »Slovene Home Guard«.